

ODPOWIEDZIALNOŚĆ SZKOŁY ZA ROZWÓJ UCZNIÓW

Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

Szkoła jest dla uczniów, dla każdego ucznia – to prawda oczywista, zagwarantowana ustawowo. Niełatwo jednak re-alizować ten postulat, zważywszy na rosnącą liczbę dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, uczących się w szkołach ogólnodostępnych. Zgodnie z danymi z Systemu Informacji Oświatowej (SIO) poradnie psychologiczno-pedagogiczne samych orzeczeń o potrzebie kształcenia specjalnego, nauczania indywidualnego czy o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, wydały ponad 90 tys.¹

Przed nauczycielem stoi zatem niełatwe zadanie. Dlatego tak ważne jest, aby dysponował on niezbędnymi kompetencjami i pomocami, dzięki którym będzie mógł dostosować sposoby prowadzenia lekcji do potrzeb i możliwości dzieci i młodzieży. Jednak praca z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych jest zadaniem nie tylko wychowawcy klasy, szkolnego pedagoga, nauczyciela przedmiotowego, lecz także całej szkoły. Niezbędnym czynnikiem w tym procesie jest przede wszystkim skuteczna organizacja pracy placówki, a także kultura pracy oparta na współdziałaniu całej rady pedagogicznej.

Wsparcie ucznia a praca całej szkoły

Pojawienie się w danej placówce uczniów ze specjalnymi potrzebami to wyzwanie dla całej szkoły. Każdy dyrektor wie, że odpowiada za organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Ta pomoc wymaga uważnego przyjrzenia się szkole jako organizacji – warunkom, w jakich funkcjonuje, posiadanym zasobom, zachodzącym w niej procesom. Aby dobrze zaplanować pracę z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, należy wziąć pod uwagę zarówno bazę lokalową, wiedzę, umiejętności i doświadczenie nauczycieli, jak i relacje zachodzące w grupie rówieśniczej oraz w gronie rodziców, postawy różnych członków społeczności szkolnej wobec konkretnych uczniów, a także możliwości współpracy z zewnętrznymi instytucjami w udzielaniu specjalistycznej pomocy itd. Dopiero widząc dziecko w kontekście pracy całej szkoły, dyrektor może zapewnić skuteczną pomoc poszczególnym uczniom, a nauczycielom – zagwarantować niezbędne wsparcie.

Nauczyciele w Polsce potrzebują doskonalenia swoich umiejętności w pracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – ponad 50% respondentów (przy średniej wszystkich badanych krajów 28%) deklaruje potrzebę szkoleń

w tym zakresie². Potwierdzają to wyniki z badań pilotażu nowego systemu wspomagania szkół, w którym wzięło udział ponad 6 tys. placówek oświatowych³. W większości szkół wdrażano projekty rozwojowe w obszarze „Praca z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”.

Nowy system wspomagania szkół

Nowy system wspomagania szkół proponuje rozwiązania, które okazują się niezbędne do udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach. Podstawową zmianą jest planowanie rozwoju szkoły, w tym wsparcia nauczycieli, w oparciu o wnioski z diagnozy jej pracy. Tym samym doskonalenie zawodowe nauczycieli wpisuje się w kontekst pracy całej placówki i ma charakter działania procesowego, a nie jednorazowego wsparcia. Tak rozumiane wspomaganie zakłada współpracę z zewnętrznym specjalistą, który pomaga dyrektorowi i radzie pedagogicznej, kierując się zasadą czterech kroków:

- diagnoza potrzeb szkoły,
- wybór obszaru do rozwoju oraz planowanie działań,
- realizacja procesu wspomagania,
- ocena efektów działań podejmowanych w szkole.

Kluczowym dla całego procesu wydaje się **diagnoza potrzeb**, polegająca na pogłębionej analizie szkolnej rzeczywistości. Dzięki temu można nie tylko określić sytuację i potrzeby dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, ocenić sposób jego funkcjonowania, lecz także „przymierzyć” tę rzeczywistość do warunków panujących w szkole. Warto mieć świadomość, że to samo dziecko w różnych warunkach będzie funkcjonować w odmienny sposób. Dlatego fundamentalne wydaje się spojrzenie na ucznia w kontekście środowiska, w którym ono przebywa. Należałoby również określić czynniki bezpośrednio wpływające na możliwość wykonywania przez ucznia pewnych czynności lub zadań. Przykładowo w wielu szkołach uczniowie poruszający się na wózkach inwalidzkich są wykluczani z zajęć wychowania fizycznego nie dlatego, że nie mogą w nich aktywnie uczestniczyć, lecz m.in. dlatego, że nauczycielom brakuje wiedzy na temat możliwości ruchowych tych uczniów i umiejętności wykorzystania ich potencjału. Do tego dołączają obawy dotyczące bezpieczeństwa dziecka z niepełnosprawnością i jego

² Por. K. Hernik i in., *Polscy nauczyciele i dyrektorzy na tle międzynarodowym. Główne wyniki badania TALIS 2013*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014.

³ A. Borek, I. Konieczny, M. Tędziągowska, *Analiza danych z powiatowych projektów pilotażowych realizowanych w ramach Działania 3.5 PO KL*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2014 [online: www.ore.edu.pl/wspieranie, dostęp dn. 26.05.2015].

rówieśników, a także trudność związana z organizacją zajęć w grupie niejednorodnej⁴. Zatem czynnik ograniczający udział w zajęciach w tym przypadku nie tkwi w dziecku, lecz w środowisku. Analizując sytuację bez kontekstu środowiskowego, łatwo można ulec pokusie etykietowania takiego ucznia jako „niezdolnego do ćwiczeń na lekcji WF”.

Osoba wspomagająca szkołę w obszarze specjalnych potrzeb może więc pomóc nauczycielom identyfikować czynniki zewnętrzne, wpływające na funkcjonowanie ucznia w szkole. Dzięki takiemu podejściu możliwe jest planowanie pomocy, która będzie przebiegała dwutorowo: z jednej strony będzie nakierowana na wspieranie dziecka w pokonywaniu trudności i radzeniu sobie ze stojącymi przed nim wyzwaniami, z drugiej zaś – na rozwój samego środowiska szkolnego, tak aby tworzyć bardziej sprzyjające warunki funkcjonowania dla tego ucznia, jego rówieśników i całej społeczności szkolnej.

W taki sposób przechodzimy do drugiego kroku wspomagania – **wyboru obszaru do rozwoju pracy szkoły, określenia priorytetów i planowania działań**. Analizując sytuację konkretnych dzieci, możemy zidentyfikować różne niezbędne kierunki zmian, np. podnoszenie kompetencji kadry, zmiany organizacyjne w szkole, modyfikacja środowiska fizycznego (budynek i otoczenie szkoły), budowanie relacji i in. Często wprowadzenie wszystkich zmian równocześnie nie jest możliwe. Rolą osoby odpowiedzialnej za wspomaganie szkoły jest pomoc w doprecyzowaniu, które zmiany są kluczowe z punktu widzenia poprawy funkcjonowania ucznia ze specjalnymi potrzebami, a także wspieranie szkoły w określaniu celów adekwatnych do rzeczywistości szkolnej oraz wybór sposobów ich osiągnięcia. Ważne jest, aby planowanie nie ograniczyło się do listy szkoleń dla nauczycieli. O skuteczności działań decyduje ich bezpośrednie powiązanie z praktyką. Plan musi więc uwzględniać również wdrażanie wiedzy, umiejętności i nowych rozwiązań w codziennej pracy.

Od **realizacji procesu wspomagania** będzie zależało to, czy w szkole zajdzie rzeczywista zmiana. Jest to szczególnie trudny moment całego procesu. Niesie za sobą ogromną pokusę powrotu do starych nawyków – koncentracji na szkoleniach i podejmowania incydentalnych działań („gaszenia pożarów”). Tymczasem warto, aby był to czas wprowadzania konkretnych zmian małymi krokami. Jeśli z diagnozy danej szkoły wynika,

⁴ Por. J. Zajczkowska, *Jak umożliwić dziecku z niepełnosprawnością ruchową udział w lekcjach wychowania fizycznego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2014 [online: http://ore.edu.pl/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=177:ksztaczenie-uczniw-niepenosprawnych-w-szkoach-oglnodostepnych&Itemid=1084, dostęp dn. 26.05.2015].

że wyzwaniem dla nauczycieli jest radzenie sobie z niepokojem rodziców związanym z obecnością dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w klasie (np. obawa o bezpieczeństwo własnych dzieci, poziom edukacji, relacje nauczyciela z poszczególnymi uczniami i między nimi samymi czy wręcz stereotypowe postrzeganie trudności dzieci), a jednym z zaplanowanych działań jest przeszkolenie kadry w zakresie radzenia sobie z tym problemem, to etap wdrażania nie może się zakończyć na samym szkoleniu. Istotne jest wypracowanie strategii pracy z rodzicami z danego środowiska i jej realizacja w codziennej pracy. Może ona dotyczyć zarówno prowadzenia zebrań, jak i rozmów indywidualnych, interwencji, ale też działań pozwalających rodzicom poznać i kształtować rzeczywistość, w której funkcjonują ich dzieci. Równocześnie istotne jest monitorowanie, na ile podejmowane działania przynoszą zamierzony skutek i ewentualne weryfikowanie ich na bieżąco.

Podsumowaniem procesu wspomagania jest **wspólna ocena efektów**. W przypadku działań odnoszących się do pracy na rzecz uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi powinna dotyczyć oglądu sytuacji dzieci lub młodzieży objętych pomocą, rozwoju relacji, nowych metod pracy, zmian organizacyjnych w szkole, jakie pojawiły się w wyniku przeprowadzonego procesu wspomagania. Warto zwrócić uwagę, co wpłynęło na poprawę jakości i odnieść się do uzyskanych korzyści (poziom skuteczności udzielanego wsparcia potwierdzany konkretnymi rezultatami osiąganymi przez uczniów, zadowolenie z uczestnictwa w zajęciach szkolnych, poprawa relacji z innymi uczniami i nauczycielami). Efekt potwierdzony przez rozwój ucznia jest najlepszym dowodem na to, że udzielone wspomaganie przyniosło rzeczywiście ważne rezultaty.

Odpowiedzialność placówek za wspomaganie szkół

Wyniki ewaluacji pilotażu nowego systemu doskonalenia nauczycieli pokazują, że model kompleksowego wspierania pracy szkoły został oceniony bardzo pozytywnie. Faktycznie: pozwala on uruchomić w szkole proces zmiany, angażuje dużą część grona pedagogicznego, może przynieść korzyści w postaci lepszej pracy szkoły i lepszych wyników uczniów. Od 1 stycznia 2016 r. wspomaganie przedszkoli, szkół i placówek, prowadzone zgodnie z tymi czterema krokami, staje się obowiązkową formą pracy pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, placówek doskonalenia nauczycieli oraz bibliotek pedagogicznych. Istotne jest, aby ten model wspomagania szkół nie był postrzegany jako „odrębny byt”, lecz jako zadanie, które ma służyć integrowaniu różnorodnych działań podejmowanych na rzecz wsparcia szkoły i uczniów.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

ORE
OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Działania współfinansowane ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego